

YAHUDIYLIK TA'LIMOTI,AN'ANA VA MAROSIMLARI

Azamova Sitora Ayonovna.

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Olimjonova Humora

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

maktagacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Yahudiylik dinining kelib chiqish tarixi, xudosi, an'analari, urf-odatları, marosimlari, manbalari haqida so'z boradi, yahudiylik dinining boshqa dinlardan farqli jihatlari, yakkaxudolik va yahudiylarning hayot tarzi haqida bayon etilgan. Yahudiylikning o'n nasihati va hudolar haqida so'z borgan.*

***Kalit so'zlari:** yakkaxudolik, Tavrot, messiya, Yahve, saduqiylar, farzoylar, yasseylar, oqim.*

Milliy dinlar deganda, bir millatga mansub xalqlar e'tiqod qiladigan dinlar deyiladi. Shunday dinlardan biri bu - Yahudiylik dini. Yahudiylik dini eramizdan avvalgi 2000-yillarning oxirida paydo bo'lgan va u ilk bor Falastinda yakkaxudolik g'oyasini ilgari surgan. Yaxudiylik milliy din bo'lib, faqat yahudiylar xalqigagina hos. Ularning fikriga ko'ra olamni yaratuvchi Xudo yagona - Yahve bo'lgan. Yahve Tavrotni yahudiylarga berish bilan ular bilan ahd tuzgan. Go'yoki yahudiylar Yahvening yer yuzidagi xalqlarning «eng mumtozi» va keyingi dunyoda berilajak in'omlarning eng haqlisi, Muso Yahvening elchisi, Tora (Tavrot) Yahve tomonidan Musoga Tur tog'ida berilgan muqaddas kitob. Yahve olamlarni yaratishni yakshanbada boshlab, juma kuni tugatdi, shanba kuni esa dam oldi va yahudiylarga ham shu kuni dam olishni buyurdi. Shuning uchun yahudiylik diniga ko'ra shanba kuni ulug' kun hisoblanib, hech qanday mehnatga qo'l urilmaydi. Bundan tashqari yahudiylikda messiya - xaloskorning

kelishi haqidagi ta'limot ham keng o'rin olgan. Unga ko'ra oxirzamonda Yahve yahudiylar orasidan bir xaloskorni chiqaradi va uquyidagi vazifalarni bajaradi:

- 1) dunyoni qaytadan, isloh qilgan holda qurish;
- 2) butun yahudiylarni Sinion (Quddus yaqinidagi tepalik) atrofida to'plash;
- 3) ularning barcha dushmanlarini jazolash. Muso Tur tog'ida Yahve bilan uchrashganda unga 10 ta lavhani tushirdi.

Ularda ushbu din asosini tashkil qilgan 10 ta nasihat bor edi:

1. Yahvedan boshqani iloh deb ushlamaslik;
2. But, sanam va rasmlarga sig'inmaslik;
3. Bekordan-bekorga Xudo nomi bilan qasam ichmaslik;
4. Shanba kunini hurmat qilish va uni Xudo uchun bag'ishlash;
5. Ota-onani hurmat qilish;
6. Nohaq odam o'ldirmaslik;
7. Zino qilmaslik;
8. O'g'irlik qilmaslik;
9. Yolg'on guvohlik bermaslik;
10. Yaqinlarning narsalariga ko'z olaytirmaslik.

Yahudiylikdagi oqimlar haqida gapirganda ularni qadimiy oqimlar va zamonaviy oqimlarga bo'lishimiz mumkin. Qadimiy oqimlarga: Saduqiylar, Farziylar, yesseylar kiradi. Saduqiy nomi podshoh Dovud payg'ambar davrida yashagan ruhoniylar Saduq nomi bilan bog'liq. Ko'plab mansabdor ruhoniylar saduqiy bo'lganlar. Ular diniy ishlarda faqat Qonun (Musoning besh kitobi)ni tan olganlar. Qonunda ruhoniylar, qurbonliklar, ibodatlar haqida so'z boradi, lekin oxirat va qiyomat haqida hech narsa deyilmagan. Shuning uchun saduqiylar qiyomatda o'lganlarning qayta tirilishini tan olmaganlar. Farziy nomi qadimiy yahudiy tilidagi «tushuntirish», «ajratib ko'rsatish» so'zidan olingan bo'lib, ular Musoning qonunini sharhlaganlar va oddiy odamlarga o'rgatganlar. Farziylar Musoning zamonidan beri og'zaki an'ana davom etib kelyapti deb hisoblaydilar. Ular har bir avlod o'z ehtiyojlarini qondirish uchun Qonunni sharhlay oladi deb

bilganlar. Ular muqaddas manba sifatida nafaqat Musoning qonunini, balki boshqa paygʻambarlarning ham muqaddas yozuvlarini, hatto oʻzlarining urf-odatlarini ham qabul qilganlar va bularning hammasiga sinchkovlik bilan amal qilganlar.

Quddusdagi koʻpgina ruhoniylar Xudo ulardan talab qilganidek yashamas edilar. Undan tashqari rimliklar baʼzi diniy mansablarga Musoning Qonuniga muvofiq munosib boʻlmagan shaxslarni tayinlagan edilar. Buni koʻrgan bir guruh ruhoniylar Quddusda ibodat qilish va qurbonlik qilish Qonunga toʻgʻri kelmay qoldi, deb hisobladilar. Ular Quddusni tashlab, yahudiy sahrolariga chiqib ketdilar va oʻsha yerda oʻz jamoalarini tashkil qildilar. Ularni yesseylar deb atashdi. yesseylar Xudo tomonidan yuboriladigan xaloskor - Messiyaning kelishi va Quddusni tozalashini kutib, ibodat qilib yashar edilar. Massonizmning maʼnosi «ozod quruvchilar» boʻlib, yahudiylikdagi yashirin tashkilotdir. U milodiy 44 yili Rim imperatorlaridan Irod Akriba tomonidan oʻzining ikki yahudiy maslahatchisi: rais oʻrinbosari Hyeron Abyud va birinchi sekretar Muob Lomiy yordamida tashkil etilgan. Maqsadi – dunyoda yahudiylar hukmronligini oʻrnatishga erishish. U tashkil topgan davrda «maxfiy qudrat» deb atalardi. Keyinchalik massonizm deb ataldi. Sionizm nomi Quddusdagi Sion togʻi bilan bogʻliq. Bu oqim avstraliyalik yahudiy jurnalist T. Gerlsning «Yahudiylar davlati» risolasi asosida tuzilgan. Bu oqimning oʻz oldiga qoʻygan maqsadi – yahudiylar oʻzlari yashab turgan turli oʻlkalardan chiqib, Falastinda «milliy birlashish»ga erishish. Sionizm «jahon yahudiy millati» - «oliy millat» kabi gʻoyalarni ilgari suradi. Oʻz gʻoyasiga koʻra sionizm siyosiy oqim boʻlib, maqsadiga erishish yoʻlida yahudiy dinidan foydalanadi. Yahudiy dini boshqa dinlar kabi oʻzining muqaddas yozuvlariga ega. Uning asosan ikkita manbasi boʻlib, biri er. av. XIII asrda yashagan va Isroil xalqini Misrdan olib chiqib ketishga boshchilik qilgan Muso paygʻambarga Tur togʻida berilgan Tora (Tavrot). Bu manba xristianlar uchun ham muqaddas hisoblanganligi uchun u haqida xristianlik mavzusida kengroq toʻxtalamiz. Talmud (qad. yahud. tilida lameyd - oʻrganish) miloddan avvalgi IV asrlarda vujudga kelgan va yozma Toradan farqli oʻlaroq, avloddan-avlodga ogʻzaki ravishda oʻtib borgan. Shuning

uchun Torani yozma qonun, Talmudni esa og‘zaki qonun deb yuritilgan. Talmud Mishna va Gemara kitoblari majmuasi bo‘lib, Mishna ravvinlar tomonidan Tavrotga yozilgan sharhlar, Gemara esa Mishnaga yozilgan sharhlardan iborat. Talmudning Falastin (O‘rshalim) va Vavilon (Bavliy) nusxalari mavjud. O‘rshalim Talmudi eramizning III asrlarida Bavliy talmudi eramizning V asrida tahrir qilingan. Yahudiylarning yillik bayramlari ichida eng e‘tiborlisi Peysax (Pasxa) bayramidir. Bu bayram xristianlarning pasxasidan farqli o‘laroq, yahudiylarning Misrdagi qullikdan qutulib chiqqanlari munosabati bilan nishonlanadi. Qadimiy yahudiylarda Pasxa deb qo‘zichoq go‘shti va vinodan iborat kechki ovqatga aytilgan. Xudo Misrdagi yahudiy bo‘lmagan go‘daklarni qirib tashlashga qaror qilganda ular o‘z uylarining peshtoqini o‘sha qoni bilan bo‘yab o‘zlarini yahudiy ekanliklarini bildirganlar. Yahudiylar pasxa bayramidan keyingi yetti kun davomida tuzsiz, hamirturushsiz patir – matsa yeydilar. Matsani yeyish bilan har bir yahudiy Muso boshchiligidagi o‘z ota-bobolarining chekkan mashaqqatlarini his etadi. Bu bayram yahudiylarning quyosh-oy kalendarining Nison oyining 14 kuni (aprel oyining o‘rtalariga to‘g‘ri keladi) nishonlanadi. Pasxadan keyingi 50-kuni yahudiylar Shabuot (Shevuot) bayramini nishonlaydilar. Bu bayram dastlab dehqonchilik bayrami bo‘lgan, keyinchalik Sinay tog‘ida Musoga Xudo tomonidan Toraning berilishini nishonlab o‘tkaziladigan bayramga aylangan. U yahudiylarning kalendari bo‘yicha Sivona oyining 6-,7-kunlari nishonlanadi. Kuzda yahudiy kalendaridagi Tishri oyining 1-2-kunlari (sentyabr oxiri, oktyabr boshlari) yangi yil bayrami - Rosh-Ashona nishonlanadi. Bu bayram yahudiylar uchun poklanish bayrami hisoblanib, ular qurbonlik qilingan qo‘chqor shoxidan yasalgan surnaylarni chaladilar, gunohlari qolmasligi uchun cho‘ntaklarini to‘ntarib yaxshilab qoqadilar. Tishri oyining 9-kuni gunohlardan poklanish bayrami - Yom-Kipur nishonlanadi. RoshAshona va Yom-Kipur bayramlari o‘rtasida yahudiylar ro‘za tutadilar. Ro‘za kunlari ular yuvinmaydilar, yalangoyoq, eski-tuski kiyimlarga o‘ranib yuradilar. Sinagogada nadomatlar bilan yig‘lab tavba qiladilar. Purim (qur'a) bayrami yahudiy bayramlarining ichida eng quvnoq hisoblanadi. Bu bayram yahudiylarning ularni

qirib tashlamoqchi bo'lgan Fors podshohi Homon zulmidan qutilganliklari sharafiga bahorda nishonlanadi. Ularni Homondan o'z amakisi Mordexay qo'lida tarbiyalangan yesfir ismli qizcha qutqargan. Shuning uchun bu kuni yahudiylar «Homonga la'natlar bo'lsin», «Mordexayga Xudoning rahmatlari yog'ilsin», deb qichqiradilar. Yahudiylar qadim zamonlarda O'rta Osiyoga ko'chib kelgan. Yahudiylarning O'rta Osiyodagi hijrati haqida ko'plab rivoyatlar mavjud. Aytishlaricha, ular Erondan O'rta Osiyoga ko'chib o'tishgan. Borgan sari ko'paygan yahudiylarning barchasi bir mavqeda yashashgan. Ular xususan Buxoroda, Shahrisabzda va Kattaqo'rg'onda musulmonlardan alohida bo'lib yashashgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hanifa Haydarova. "Dinshunoslik" o'quv qo'llanma. 2019
2. A. Mo'minov. Dinshunoslik o'qiv qo'llanma. Toshkent 2019.
3. D. A. Raximjanov, O. K. Ernazarov. Dinshunoslikka kirish o'quv Toshkent 2018.
4. S. T. Tulemetova. N. X. Oblomurodov. Dinshunoslik darslik. Toshkent 2019.
5. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi T. 2000-2005
6. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.
7. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
8. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.

9. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
10. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
11. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
12. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
13. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.
14. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.